

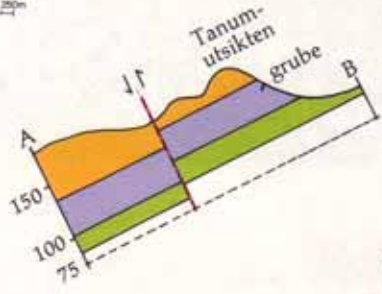

Temakart TANUMSKOGEN

I.L. TYRVING - TANUM VEL

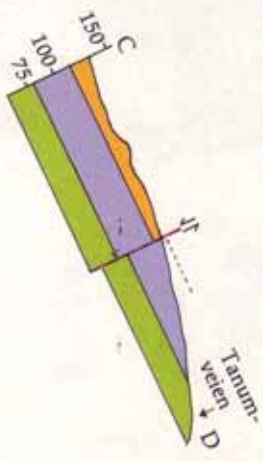
Geologisk kart

Bergarter dannet i perm-tiden for over 200 millioner år siden

- Rombeporfyr-lava, RP₁
- Basalt-lava, B₁
- Konglomerat, Sandstein, Leirskifer, mest delta- og strand-dannelser

senket
 hevet
Forkastninger d.v.s. jord-skjelv-sprekker

GEOLOGI

Berggrunn og løsmasser

Tanumåsen har et topplag av **rombeporfyr lava** (RP₁) akkurat som Kolsås og Skaugumåsen. For ca. 270 millioner år siden (i perm-tiden) ble dette laget dannet av lava som fløt ut over store områder mellom Larvik og Mjøse-traktene. Navnet rombeporfyr har lavaen fått etter formen på de oftest lyse feltspat-krystallene som ble ført med i den flytende massen. (Rombe er jo et sammentrykket kvadrat.) Bindmassen mellom feltspat-båtene har altså vært flytende. Det er over 20 ulike lavastømmer av RP-typen i Vestmarka og Kroksgogen. Forskjellen mellom dem ligger i størrelse og tetthet av båtene. Fargen kan variere innen samme strøm. Den er mørkere nord i åsen, enn i syd. Det er også forskjell i farge på forvitret overflate og frisk bruddflate. Lavaen inneholdt vanddamp eller annen gass. Det viser alle blærene eller hulrommene en kan se mange steder. I knausene nær nordøsthjørnet av kirkegården er de store som nøtter eller kålhoder. Noen steder kan hullene likne jettegryter, men mangler de glatte veggene.

Under RP₁ ligger den litt eldre, 25–30 m tykke, størknede lavaen av type **basalt** (B₁). Den er ikke-porfyrisk d.v.s. den har ikke et mønster med båter. På frisk bruddflate er fargen jevnt gråsvart, den forekommer mange steder i verden, f. eks. på Heimaøy, Island.

B₁ danner stupene langs øst-siden av åsen. I sydenden, hvor lavaen ligger i litt slakere terreng, forvitrer den og faller fra hverandre som kantet småstein. Mye av urene langs åsens østsida er også slik småfall B₁.

Toppen av B₁ lavaen er blæret. Øverst er det tynne rødaktige striper av sand (nå sandstein) som har fylt plassen mellom koksaktige biter. På Tanum-utsikten øst for kirken, ligger den nesten vannrette grenseflaten mellom de to lavaene RP₁ og B₁. Det koksaktige laget og selve grensen er synlig nord i haugen, ca. 5–10 m lavere enn toppen. I østkråningen av utsikten, i B₁ er det en mengde små grubehull under hverandre. De ble kalt Kirkerudgrubene og ble drevet på jernglans og litt magnetitt (prøv med kompass) av tyske grubearbeidere i omkring 1620. Tilsvarende jerngruber hadde de i åsen nord for Rykkinn. Dette er begynnelsen til Bærum Jernverk.

Basalten fløt ut over et flatt landskap hvor brede elver hadde skiftende løp i deltaer ned mot grunt hav. Her ble det avsatt leire, sand og grus i veksling. Disse lagene er nå blitt leirstein, sandstein og konglomerat som danner et tilsammen ca. 30 m tykt flattliggende bunnlag i åsen. For en stor del er det skult av ur.

Gjennom Tanumåsen går det mange jord-skjelsprekker (forkastninger) mest i nordlig retning. Den ene siden kan være forskjøvet sidelengs, opp eller ned i forhold til den andre. Grensen mellom de to lavaene RP₁ og B₁ gjør hopp, flere steder på opptil 30 m. Det er denne oppsprekningen i perm-tiden som har gitt den tydelige nord-retningen på smårygger og dalsøkk på hele toppflaten av åsen.

Noen steder har det trengt opp smeltemasse på sprekker i lavaen. Når massen størkner til stein for vi **eruptiv-ganger**. De kan i heldige tilfeller følges lange strekninger i søkk eller rygger 1–5 m brede.

Ved slutten av istiden for ca. 10 000 år siden

lå en sammenhengende, tykk isbre over Nordmarka, Kroksgogen og Vestmarka, med iskant i åssidene rundt indre Oslofjord. Stripen eller ryggen av sand og grus viser hvor iskanten ble stående i lengre tid slik at isbreen og iselvene fikk tid til å legge fra seg meget av det materiale som var medbragt nordfra. En slik isrand-dannelse tilhørende Akertrinnet kan følges vest-fra over Holo, Ringi til nord-delen av Tanumåsen, ca. 170 m.o.h. Isen møtte havet langs denne linjen. Vannstanden var dengang 220 m høyere enn nå. Når landet steg stakk moreneryggen opp over havflaten og beløgene begynte å grave. Sand og grus ble da skyllet utover og innover. Det er gamle grustak både nord og syd for kirken. Steinene er runde eller kantslitt og formet av istidens elver og is. Hvor det er eller har vært dyrket mark, finner vi rydningsrøyser av runde stein i skogen nær jordekantene dit de er kjørt eller båret. Flere gårdsvier har et nesten fast dekke av runde stein.

BOTANIKK

Kart over skogtyper i Tanumskogen med litt elementært om naturforhold for skoler og andre brukere

Tanumskogen kan betraktes som et eneste meget stort plantesamfunn, som igjen kan deles i mindre enheter, i skogstyper. Et plantesamfunn er naturlig tilvokste, stabile områder med gjerne meget ulike arter og likevel med så **sammenfallende** innbyrdes vekstkrav og livsbetingelser voksestedet deres byr, at en kan kjenne typen igjen fra annen naturlig vegetasjon hvor dette måtte forekomme.

Under skogstypene står A, B, C, D og E for busker, feltsjikt, moser, lav og sopp, hver med vanlige typiske følgearter satt først. Følgearter nevnt under én skogstype kan finnes i alle skogtypene, men regnes da ikke som følgeart.

Blåbærgranskog og lågurtgranskog er nærstående og danner ofte mosaikk og overgangstyper i Tanumskogen.

Blåbærgranskogens jordbunn består av svart, noe seig råhumus øverst og et lag bleik, finkornet jord under (podsol). På slik, litt fattig og sur bunn trives blåbær og mange moser særlig godt. Under B kan nevnes bittekonvall, skogstjerne, gaukesyre, snyle, skogsnelle, ormetelg, C: etasjemose, sigdmoser, fjærmose, bjørnemose, og hvis det er svært fuktig, grantorvmose. E: slørsopper, skjeggmuserong, svartringfluessopp, traktkantarell. Rotkjuke og raurandkjuke er viktige parasitter. Nede i jorda vokser buflog (kåtekuler) som både ekorn og grevlingen i Tanumskogen kan lukte seg fram til.

Lågurtgranskog står på noe bedre jord (brunjord), og har i tillegg til alt nevnte arter følgende: A: steinnype, bustenype, hassel, rødhyll, trollhegg. B: blåveis, hvitveis, tyttebær, skogsvæve, vintergrønn, hengeving, fugletelg. C: kransemose, muslingmose, fagermoser. E: grantårekremle, vinkremle, vanlig sleipsopp, blodsjampinjong, snøballsjampinjong (en egen type).

Furuskog er lysåpen, og kan gi fint tømmer også på fattig, grunn mark, noe vi kan se skogeierne utnyttet ved frøtrestilling. Det er satt igjen fine, jevnt spredte trær til frøformering. A: einer, mindre lauvtrær, nypetorn, ørevier. B: tyttebær, snyle, røslung, legeveronika, gulaks, hårfrytle, einstape. C: furumose, etasjemose, einermose, filtrose, filtsigdmose, sandmose. D: reinlav, kvitkrull, berglav, islandslav, og på naken stein og

slette berget flere skorpelaver som pionerplanter (forvitring). E: slørsopper, gulrød kremle, storkremle, frostvokssopp, lakrisriske, rabarbrasopp, sandsopp, seig kusopp.

Lauvskog: En kan skille mellom vanlig lauvskog som består av hardføre treslag vanlige i hele landet og varmekjære edellauvskog med sydlig utbredelse i Norge.

Vanlig lauvskog: Bjørk, osp, gråor, rogn, selje og hegg. Lysforholdene er gode og gir på god mark betingelser for et artrikt feltsjikt: Jordbær, marikåpe, tepperot, grastjerneblom, skogfiol, jonsokkblom, hvitveis ofte i mengder, firkantperikum, tiriltunge, vikkler, kvitmaure, marimjelle, tveskjeggveronika, føyblom, engtrytle, engkvein, engrapp. Av mosene er engmose mest vanlig. Det gjelder også lavene. Noen store grønne til grå bladlaver er også med. De fleste soppene er slike som helst følger bjørk: grønkremle, bjørkeslørsopp, bjørkemuserong, kransslørsopp, silkemuserong, brunskrub, rødskrub (på osperøtter). På døde bjørkestammer vokser de nyttige knivkjuke og knuskkjuka som ble mye brukt før.

Edellauvskogen vokser helst i varm sørhelling, under lunende berg og på oldtidsåkrer med dyp jord. Ask er vanligst med innslag av alm, lind, eik, hassel, morell, lønn. Flere varmekjære busker følger den: Krossved, leddved, berberiss, alperips, tysbast er sjelden. Den dør ofte etter plukking, som jo skjer i sevjetiden (!). Blant kravfulle arter i feltsjiktet er storkonvall, lerkespore, skjellrot, skogstarr, kjempesvingel, skavgras, skogburkne, geittelg. Mosene hemmes ofte av lite lys under trekronene og av det store lauvfallet. Vanlige sopper er f. eks. heggetraktsopp, kjempetraktsopp (i åpent lende), blåmuserong og irismuserong. På gamle trestammer vokser mange moser og lav (epifytter).

Blandskog: Skogsdrift påvirker sterkt de naturgitte livsprosesser i skogen ved hogst, gjenplantning, rydding, giftsprøyting, tynning, transport og annen ferdsel. Skogsbildet viser mye av dette. Nyere snauhogster må regnes med til blandskogen til gran eventuelt tar over igjen. Hogsflatene kan ha botanisk interesse for miljøstudier av endringer i hogstflatas plantesamfunn over tid (sukseksjon). Ømtalige plantearter vil være i fare for å gå ut, mens andre, ofte kulturbetingede arter, trenger inn eller brer seg sterkt.

Andre skogtyper dekker bare små arealer. Et stykke pen bjørkeskog på eldre hagemark står langs Tanumveien litt sør for kirken og som et par store lunder like sør og nord for svartorskogen i SØ. Et frodig gråorsnar står i skogkanten litt nord for Tanum skole. Noen arter i feltsjiktet er interessante. På sørhelling i skogen rett øst for skolen er et mindre felt hasselskog. I bratthenget i SØ danner lind små rene bestander, og helt nede ved Åsengveien fins en liten, men interessant ask/snelleskog med rikt feltsjikt. Kalkvannsig fra de dypere lag i Tanumåsen slår her ut i floraen.

Svartorskogen som er nevnt over har interesse og betydelig verneverdi som type på slik skog. Undervegetasjonen har bl.a. A: slyngsetvier, trollhegg og gråselje. B: gulldusk, ballblom, bekkblom, langstorr, mannagras, lyssiv. Svartor er (ved siden av gråor) spesielt interessant. I symbiose med en sopp i knoller på røttene omdannes kvelstoff i luft til plantenæring så rikelig at det også preger vegetasjonen som følger svartoren.

Botanisk kart

■ Furuskog	A = ask/snelleskog
■ Blåbærgranskog	B = bjørkeskog
■ Lågurtgranskog	F = spredte furuer
■ Vanlig lauvskog	G = spredte graner
■ Edellauvskog	H = hasselskog
■ Blandskog	L = lindeskog
■ Sumpskog	O = gråorskog
	S = svartorskog o.a., sumpskog og dammer

FUGLE- OG DYRELIV

Skogens store produksjon av organisk materiale danner nederste trinn i næringskjeden og gir grunnlag for et rikt fugle- og dyreliv.

Tanumskogens varierte planteliv gir gode biotoper for rådyr, elg, hare og andre plante-etere, og gnagere som igjen tiltrekker rev, røyskatt, grevling og snømus.

Det er foretatt ornitologiske artsobservasjoner som har vist at det er registrert ca. 125 forskjellige arter i Tanumskogsområdet. Dette er bemerkelsesverdig høyt, mer enn en tredjedel av hekkende fugler i Norge. Du kan se arter som troster, kråkefugler, sangere, finker, spetter, meiser, fluesnappere (fuglekongen), ugler, duer og til og med noen rovfugler.

Tanumskogen

I.L. TYRVING - TANUM VEL

Målestokk 1:5000 - Ekvidistanse 2 m
Utgitt 1993

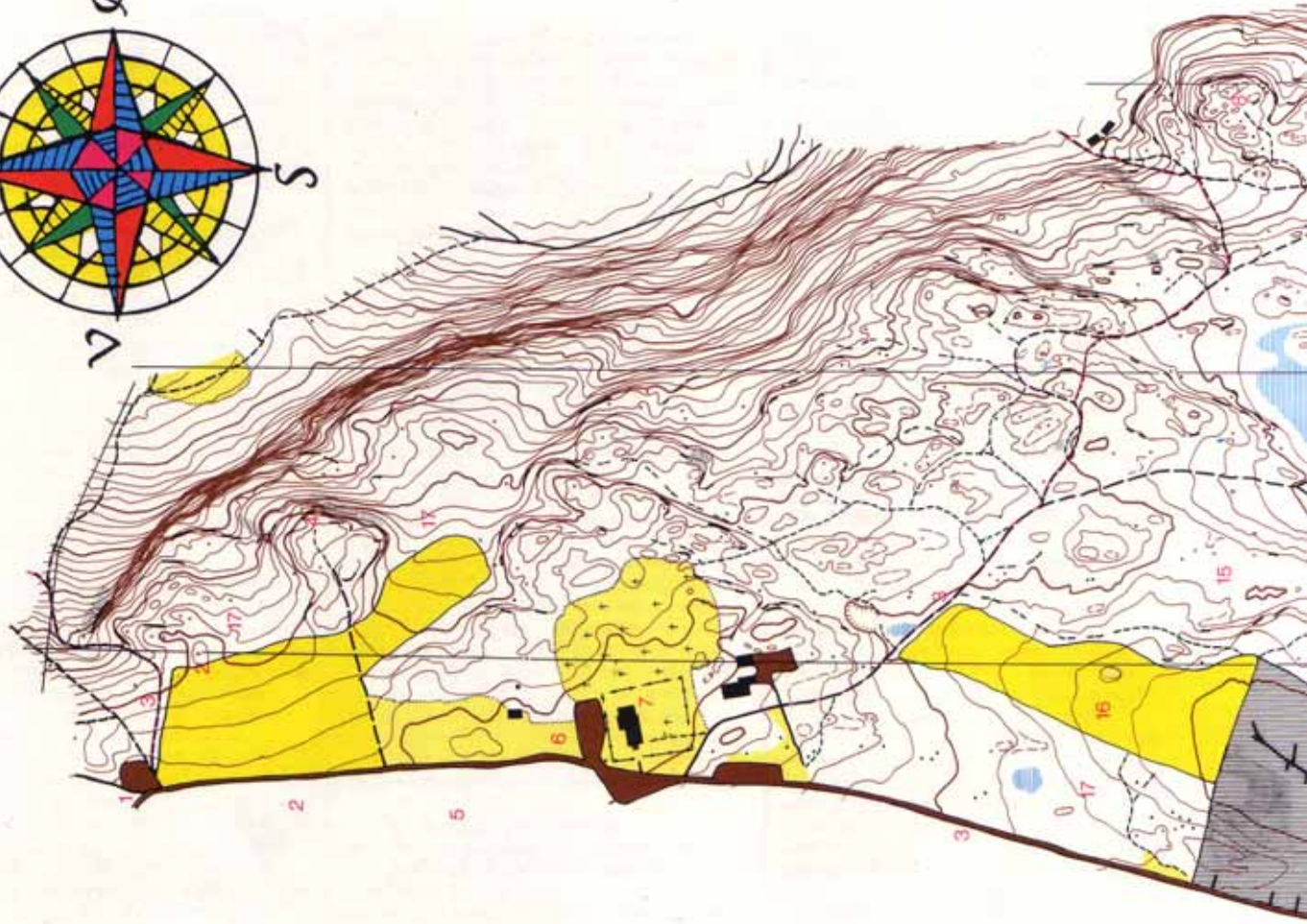
Synfaring: P.K. Torp
Rentegning: Chr. Holmboe

TEGNFORKLARING

—	hus, ruin	o	grop
—	vegetasjonsgrense	o	sandtak
—	stup, skrent	—	tørr fure
—	steingjerde	—	flombekk
—	steinrøys	o	brønn
—	kraftledning	o	myr
—	tettbebyggelse	o	jorde, eng

En historisk rundtur

- 1** Start turen helt nord ved Krokeika og snu deg mot kirken.
- 2** Til høyre og venstre ligger gravhauger med gravfunn fra 300-tallet e. Kr. f. Fram til 1000-tallet, før landet ble Tokemulkeiva kan du ta av til høyre.
- 3** Sør for kirkegården går du forbi kirkestua og følger veifaret inn i skogen. Veien er gammel ferdselsvei fra Tokerud til Tanum kirke. Den blir kalt Kirkeveien av folk på stedet. Før Tokemulkeiva kan du ta av til høyre.

8 og komme ut på **Tokerudutsikten**.

9 Går du videre sydover på stien kommer du over **Spirehogget**. Spire = rundtommer av gran.

10 **Kvikkhytta**. Hytta ble fradelt N. Tanum til en kristelig forening. Brukes nå bl.a. av I. Tanum speidertropp. Ved hytta flere gode utsiktspunkter mot øst og sør.

11 **Tanum skole** - Jonasberget. Husmannsplass under S. Tanum. Bærum kommune kjøpte plassen i 1898 og bygget Tanum skole der plassen lå.

12 **Øst-Kølabonn**. stort jorde midt på Tanumåsen. Kølabonn i den vestlige delen av jorden. I den nordvestlige kanten av jorden en **gammel steingård**.

14 **Bastaflåen**. Liten dam. Navnet kan komme av bast og flå - vannpytt. Bløting av trevirke for å lage vierbindinger, redskaper og kjoerler, og til bløting av lin for å løse linfibrene (røting).

15 **Limåsen**. Kommer navnet av lime (sopelime)? Bjørkekvist ble brukt til dette.

16 Jorden til venstre heter **Kjerkebråtan**. Bråte - stykke mark som ryddes ved avbrenning. I granhollet mellom Kjerkebråtan og Tanumveien er det tydelige spor etter fortidas bønder.

17 her finner en **gamle åkertrasser** og **rydningsrøyser**. Trekkullprover fra dette området er datert til henholdsvis 1045-1260 og 1270-1400. Dette er en type kulturminner som arkeologene interesserer seg mer og mer for. På Tanum er det flere områder der vi finner disse. Ved nøyere undersøkelser har det vist seg at de i alle fall er fra middelalder, og kanskje går helt tilbake til jernalderen. Det er derfor mulig at de som ligger i gravhaugene har eid områdene med de gamle akrene.

3 Du står nå på **gammel veigrunn**. **Tanumveien** er en del av den gamle allfarveien fra Vøyenvadet over Tanum til Asker. Veien opp

4 For du kommer fram til kirken, så ta en avstikker til **Tanum-utsikten**. Under utsikten ligger **Kirkerud-gruvene** der det ble brutt jernmalin 1621/22. På vei ut mot utsikten har du Fjellsjorden på venstre hånd og Badsturoa til høyre. Badstuer var vanlig på gårdene i gamle dager.

5 Navnet Tanum er sammensatt av tun og heim (inngjerdet gård). **Tanum** er en av de eldste gårdene i Bærum. Gården er i dag delt i Nordre og Søndre Tanum.

6 På veien mot kirken ligger **Kjerkesletta**. I eldre tid var den ekseris- og paradeplass for rekrutter. Senere ble sletta brukt som stevneplass, f.eks. på 17. mai. Ved kirkemuren ligger en avlang stein, Brudesteinen. Bruden benyttet steinen for lettere å kunne stige på hesten.

7 **Tanum kirke** er en middelalderkirke fra 1100-tallet. Inne i kirken er det avdekket rester av kalkmalerier fra omkring 1300. Maleriene er noen av de fineste i Nord-Europa og av de eldste nord for Alpene. (For ytterligere opplysninger, se Tanum menighetsråds hefte om kirken.)

8 og komme ut på **Tokerudutsikten**.

9 Går du videre sydover på stien kommer du over **Spirehogget**. Spire = rundtommer av gran.

10 **Kvikkhytta**. Hytta ble fradelt N. Tanum til en kristelig forening. Brukes nå bl.a. av I. Tanum speidertropp. Ved hytta flere gode utsiktspunkter mot øst og sør.

11 **Tanum skole** - Jonasberget. Husmannsplass under S. Tanum. Bærum kommune kjøpte plassen i 1898 og bygget Tanum skole der plassen lå.

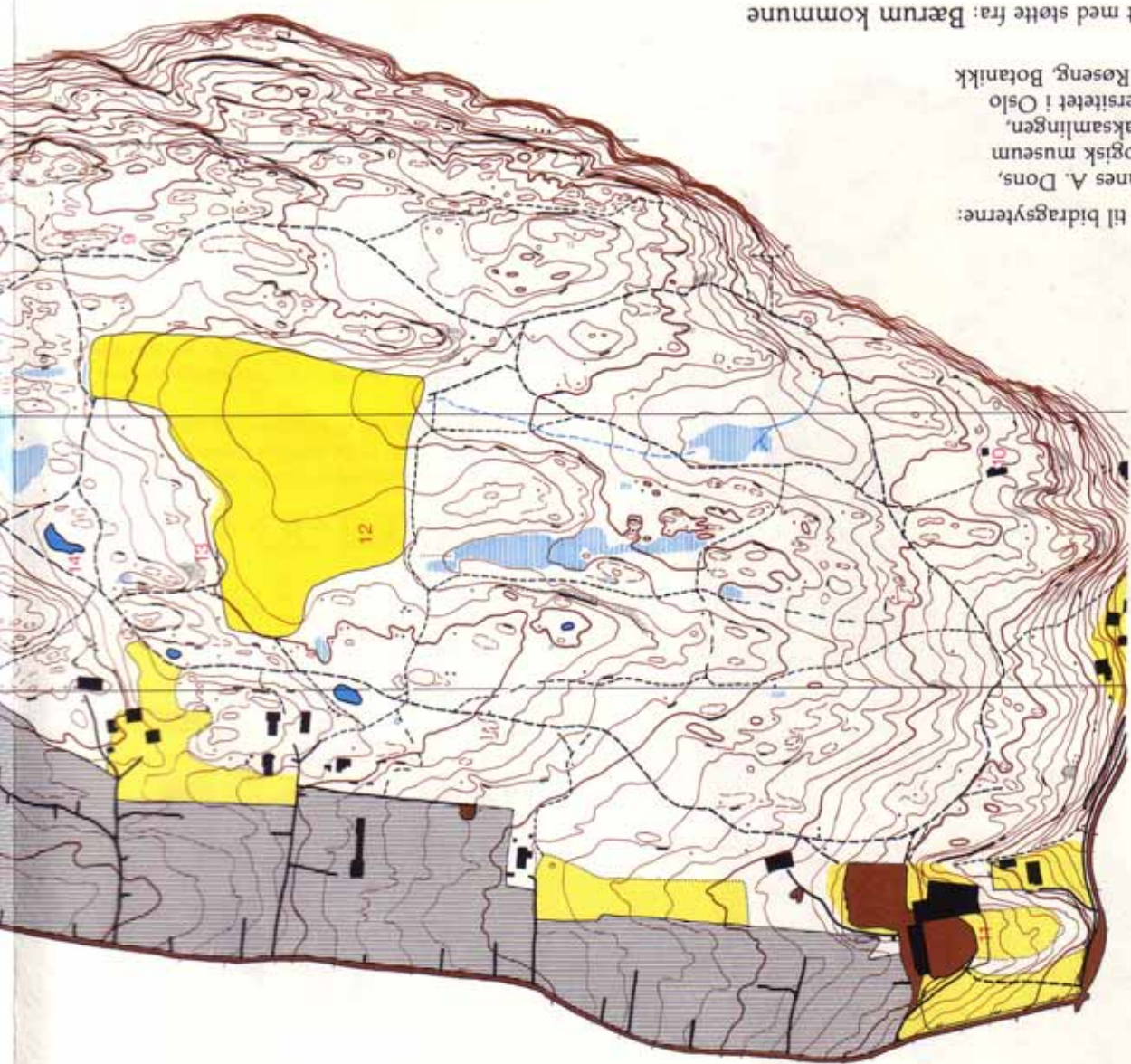
12 **Øst-Kølabonn**. stort jorde midt på Tanumåsen. Kølabonn i den vestlige delen av jorden. I den nordvestlige kanten av jorden en **gammel steingård**.

14 **Bastaflåen**. Liten dam. Navnet kan komme av bast og flå - vannpytt. Bløting av trevirke for å lage vierbindinger, redskaper og kjoerler, og til bløting av lin for å løse linfibrene (røting).

15 **Limåsen**. Kommer navnet av lime (sopelime)? Bjørkekvist ble brukt til dette.

16 Jorden til venstre heter **Kjerkebråtan**. Bråte - stykke mark som ryddes ved avbrenning. I granhollet mellom Kjerkebråtan og Tanumveien er det tydelige spor etter fortidas bønder.

17 her finner en **gamle åkertrasser** og **rydningsrøyser**. Trekkullprover fra dette området er datert til henholdsvis 1045-1260 og 1270-1400. Dette er en type kulturminner som arkeologene interesserer seg mer og mer for. På Tanum er det flere områder der vi finner disse. Ved nøyere undersøkelser har det vist seg at de i alle fall er fra middelalder, og kanskje går helt tilbake til jernalderen. Det er derfor mulig at de som ligger i gravhaugene har eid områdene med de gamle akrene.

Takk til bidragsyterne:
Johannes A. Dons,
Geologisk museum,
Oldsaksamlingen,
Universitetet i Oslo
Odd Røseng, Botanikk

Utgitt med støtte fra: Bærum kommune